

Manuskript til artikel, der blev trykt i »Florilegium patristicum«. En festskrift till Per Beskow, sammanställd av Gösta Hallonsten, Sten Hidal & Samuel Rubenson. Delsbo: Bokförlaget Åsak 1991, 233-257.

Nogle enkelte steder var anvendt en græsk tekstfond, som efterfølgende er gået tabt i nye styresystemer, men jeg har ladet tegnene stå, selv om de nu nærmest er ulæselige. Ligeledes er kursiveringer i noterne gået tabt, og jeg har ikke forsøgt at genskabe det.

En forkortelsesliste findes side 18-19.

HVIL, marts 2009

Det tidlige perikopesystem i Konstantinopel ifølge Severian af Gabala

af Holger Villadsen

Der er ikke bevaret liturgiske kilder, der umiddelbart afspejler forholdene i det før-byzantinske Konstantinopel. De ældste håndskrifter med Basilios-liturgien og Chrysostomos-liturgien afspejler forholdene i 8.-9. årh.¹ Og de bevarede græske lektionarer ser ud til at være resultatet af en perikopereform på et tidspunkt i perioden 6.-8. årh.² På grundlag af de bevarede liturgiske kilder er det ikke muligt umiddelbart at nå bagom den formodede perikopereform i 6.-8. årh. Hvis man ønsker at finde frem til det før-byzantinske system er det nødvendigt at bruge andre kildetyper, og her kan især prædikener give mulighed for at uddrage

¹ En udgave findes i BRIGHTMAN 1896, s. 309-344; samt i ANTON BAUMSTARK, Die konstantinopolitanische Messliturgie vor dem IX. Jahrhundert (Kleine Texte 35, Liturgische Texte III, hrsg. v. Hans Lietzmann, Bonn 1909). En oversigt over kildematerialet findes hos ANTON BAUMSTARK, Denkmäler der Entstehungsgeschichte des byzantinischen Ritus (i: Oriens Christianus 24, Leipzig 1927, s. 1-32). En historisk undersøgelse af den første del af den byzantinske liturgi findes i JUAN MATEOS, La célébration de la parole dans la liturgie byzantine (Orientalia Christiana Analecta 191, Roma 1971).

² Det bedste samlede overblik over det byzantinske perikopesystem fås i udgaven af det såkaldte »typikon« fra det 10. årh. i MATEOS 1962. En kort introduktion og en skematisk oversigt over de nytestamentlige læsninger findes hos CASPAR RENÉ GREGORY, Textkritik des Neuen Testaments, 1. Band (Leipzig 1900), s. 327-386. Jfr. endvidere H. DELEHAYE, Synaxarium Constantinopolitanum (Acta Sanctorum Novembris, Propylaeum, Bruxelles 1902). Med tilgange fra forskellige fagområder konkluderer forskellige forskere, at der i det 6.-8. årh. må have fundet en reform sted, som resulterede i dannelsen af det eksisterende klassiske byzantinske perikopesystem. Jfr. A. BAUMSTARK, Aufgaben und Aussichten der Perikopenforschung im Orient (i: Wissenschaftliche Beilage zur Germania 1913, Nr. 2, s. 9-13); RAHLFS 1915; CARSTEN HÖEG and GÜNTHER ZUNTZ, Remarks on the Prophetologion (i: Quantulacumque, Studies Presented to Kirsopp Lake, London 1937, s. 189-226, især s. 221); A. EHRHARD, Überlieferung und Bestand der hagiographischen und homiletischen Literatur der griechischen Kirche von den Anfängen bis zu Ende des 16. Jahrhundert (TU 50-52, Leipzig 1937-52, især bind 1, s. 33f.); YVONNE BURNS, The Historical Events that occasioned the Inception of the Byzantine Gospel Lectionaries (i: Jahrbuch der österreichischen Byzantinistik 32, 1982, s. 119-127, især s. 124).

nogle informationer, der kan lokaliseres forholdsvis præcist kronologisk og geografisk. Vedrørende forholdene i Konstantinopel har man indtil nu især benyttet Johannes Chrysostomos' prædikener.¹ Resultatet af disse hidtidige undersøgelser er i al korthed, at gudstjenestens første hoveddel begynder med fredshilsen og opfordring til opmærksomhed før den første læsning fra Det gamle Testamente. Inden den første nytestamentlige læsning synges eller reciteres en gammeltestamentlig salme. Derefter følger oplæsningen af apostlen, og til sidst evangeliet. Det før-byzantinske perikopesystem skulle altså bestå af tre læsninger: »profeten«, »apostlen« og »evangeliet«. Derudover kommer de gammeltestamentlige salmer, der i liturgisk henseende betragtes som en særlig kategori. Ifølge den almindelige opfattelse er dette treledede perikopesystem efterfølgende ændret til et toledet system, hvor den indledende gammeltestamentlige læsning er faldet væk, og hvor der altså kun er to læsninger: »apostlen« og »evangeliet«. Og det er dette reducerede system, vi i dag kan finde i de bevarede liturgiske kilder: lektionarer, typika og liturgier m.m.²

Imidlertid er denne traditionelle forståelse af kilderne blevet modsagt af A.G. Martimort i en artikel fra 1984 om antallet af læsninger i gudstjenesten.³ Martimort mener ikke, at de almindeligt anførte belæg hos Johannes Chrysostomos kan bære den konklusion, at der altid ved nadvergudstjenesten blev læst tre læsninger. Og han hævder i stedet, at læsningernes antal først blev fikseret på et senere tidspunkt i liturghistorien, og at der iøvrigt har været ret store forskelle fra sted til sted, sådan at forholdene i Konstantinopel meget vel kan have været forskellige fra f.eks. forholdene i Kæsarea under kappadokierne, hvor Martimort godt vil anerkende kildebælg for et trelede system. Martimort tager udgangspunkt i det gammelarmeniske lektionar, der afspejler forholdene i Jerusalem i 5. årh. På dette tidspunkt eksisterede der ikke et stift system, men i stedet en ordning, hvor antallet og arten af læsninger til dels afhang af anledningen; og der er ikke noget, der tyder på, at et system med tre eller flere læsninger skulle være ældre og mere oprindeligt end et system med to læsninger. Hos Augustin finder Martimort kun ét sikkert belæg for tre læsninger, og det normale hos Augustin har været to egentlige læsninger: en apostel og et evangelium, hvortil kommer en gammeltestamentlig salme imellem de to læsninger. Hos Basilios findes han et sikkert belæg for tre læsninger (profet, apostel, evangelium); men han mener ikke, at man derudfra kan konkludere, at det har forholdt sig tilsvarende i

¹ Johannes Chrysostomos' prædikener er benyttet adskillige gange, senest og mest udførligt af FRANS VAN DE PAVERD i bogen: *Zur Geschichte der Messliturgie in Antiocheia und Konstantinopel gegen Ende des vierten Jahrhunderts* (Orientalia Christiana Analecta 187, Roma 1970). Jfr. endvidere f.eks. oversigten over »The Byzantine Liturgy before the Seventh Century« hos BRIGHTMAN 1896, s. 527-534.

² Beskrivelse af det byzantinske perikopesystem kan findes f.eks. i ALEXIS KNIAZEFF, *La lecture de l'Ancien et du Nouveau Testament dans le rite byzantin* (i: *Lex Orandi* 35 = »La prière des heures«, Paris 1963, s. 201-251); P.-M. GY, *La question de système des lectures de la liturgie byzantine* (i: *Miscellanea liturgica ... Giacomo Lercaro*, Roma 1967, s. 251-261); GEORGES BARROIS, *Scripture Readings In Orthodox Worship* (New York 1977).

³ AIMÉ GEORGES MARTIMORT, *A propos du nombre des lectures à la messe* (i: *Revue des sciences religieuses* 58, 1984, s. 42-51).

Konstantinopel. Og derefter tilbageviser han ét for ét de traditionelle belæg hos Chrysostomos for tre læsninger i samme gudstjeneste i Konstantinopel.¹

Martimort har ret i, at belæggene for en fast perikopestruktur i Konstantinopel omkring år 400 med tre læsninger, hvoraf den første er taget fra Det gamle Testamente, indtil videre står og falder med vidnesbyrdene hos Johannes Chrysostomos. I denne situation vil det være en mulighed at prøve at få kastet mere lys over spørgsmålet ved at inddrage nyt og i denne sammenhæng hidtil ubrugt kildemateriale. Og et sådant nyt og supplerende kildemateriale findes i Severian af Gabala's prædikener, som er holdt i Konstantinopel i den periode, hvor Johannes Chrysostomos var patriark.² Homilierne stammer formentlig fortrinsvis fra den periode i første halvdel af 401, hvor Johannes Chrysostomos var på visitatsrejse og havde overladt sin prædikestol til Severian af Gabala. Det kan diskuteres, om homilierne kronologisk kan afgrænses så snævert, men derimod kan der ikke være megen tvivl om, at de er holdt i Konstantinopel inden for en kortere årrække omkring år 400.

Det fremgår af Severian af Gabala's homilier, at der var gammeltestamentlige lektioner ved nogle af gudstjenesterne i Konstantinopel. Han holdt en serie Genesis-homilier i fastetiden;³ men der var også iøvrigt homilier med omtale af eller prædiken over gammeltestamentlige tekster.⁴ Det afgørende spørgsmål er altså ikke, om der er omtale af gammeltestamentlige lektioner, men om der kan findes homilier, hvor der i samme homili omtales tre eller flere læsninger: både én eller flere læsninger fra Det gamle Testamente og de to læsninger fra Det nye Testamente, apostlen og evangeliet. Der findes i Severians homilier forholdsvis mange henvisninger til de liturgiske omstændigheder i forbindelse med pågældende prædiken og herunder de forudgående læsninger. Men der kunne ikke findes eksempler, der kunne tilbagevise Martimorts skepsis. Tværtimod afslørede det mere præcise spørgsmål, som Martimorts skepsis gjorde det nødvendigt at stille til det givne kildemateriale, at hovedlinjerne i det byzantinske perikopesystem allerede var etableret i Konstantinopel omkring år 400.

I det følgende vil jeg prøve at påvise eller sandsynliggøre, at de liturgiske oplysninger i Severian af Gabala's prædikener peger i retning af, at der i Konstantinopel omkring år 400 ved nadvergudstjenesterne lørdag og søndag året igennem, samt ved de store fester, normalt kun var to læsninger, der begge var hentet fra Det nye Testamente, og at der altså ingen læsninger var fra Det gamle Testamente ved pågældende gudstjenestekategori. Perikopesystemet som helhed havde godt nok gammeltestamentlige læsninger, men de var begrænset til gudstjene-

¹ Jfr. endvidere den lidt ældre artikel af R. DUBOIS om strukturen i det romerske perikopesystem, *Hatte die römische Messe je eine dreigliedrige Leseordnung?* (i: *Heiliger Dienst* 18, Salzburg 1964, s. 129-137) og oversigten over østkirkens perikopesystemer hos HOLGER VILLADSEN, *Skrifternes segl* (i: *Patristica Nordica* 2 = *Religio* 25, Lund 1987, s. 107-138),

² Jfr. fortegnelsen over de benyttede homilier, der er tilføjet som bilag til nærværende artikel, samt den dér anførte litteratur. Vedr. Severians biografi kan derudover henvises til ZELLINGER 1916, s. 2-7); CHRYSOSTOMUS BAUR, *Der heilige Johannes Chrysostomos und seine Zeit* (bd. 1-2, München 1929-30, især bd. 2, 134-142); AUBINEAU 1983, s. 11-17).

³ Se nærmere i det efterfølgende afsnit »Læsninger fra Genesis«.

⁴ Se nærmere i afsnittet »Andre læsninger fra Det gamle Testamente«.

ster uden nadver: vigilier, eller hverdagsgudstjenester i fastetiden, eller andre forberedende gudstjenester.¹ Denne hovedlinje i perikopesystemet i Konstantinopel svarer til det byzantinske system, som er kendt gennem de overleverede liturgiske kilder. Og informationerne fra Severian af Gabala's homilier peger derfor i retning af, at reformen af det byzantinske perikopesystem i 6.-8. århundrede ikke betød nogen forandring i hovedstrukturen. Reformen har formentlig kun omfattet det konkrete perikopevalg, samt en udvidelse af antallet af dage med læsninger, sådan at der i det bevægelige kirkeår også var læsninger til hverdage.

Men det viste sig også, at nogle af perikoperne i det senere byzantinske system kunne findes som på forhånd fikserede læsninger i Konstantinopel omkring år 400, idet nogle af Severians Genesishomilier forudsætter til hverdagsgudstjenesterne i fastetiden faste perikoper, som har en vis overensstemmelse med læsningerne til den såkaldte »Store Vesper« i det byzantinsk-ortodokse system. Det ser også ud til, at den byzantinske ordning med at læse evangelietekster fra Johannes-evangeliet og begynde påskesøndag i hovedtræk var etableret, da Severian af Gabala prædikede i Konstantinopel; samt at »apostlen« i påsketiden var taget fra Apostlenes Gerninger.

Konklusionen vedrørende antallet og arten af læsninger ved nadvergudstjenesterne bygger især på en negativ observation: at det ikke er muligt i samme homili at finde læsninger fra både Det gamle og Det nye Testamente. Der er en principiel usikkerhed forbundet med en argumentation af denne type, og det er desuden en betingelse, at alle relevante vidnesbyrd i Severian af Gabala's homilier inddrages.² Men generelt er der i homilierne så mange henvisninger til liturgiske læsninger, at der efter mit skøn er grundlag for at mene, at de anførte teser er rimeligt sikre.

I det følgende gennemgås de bibelske læsninger, der er omtalt i Severian af Gabala's homilier. Læsningerne er opdelt i fire grupper: (1) læsninger fra Genesis, (2) andre læsninger fra Det gamle Testamente, (3) læsninger fra Det nye Testamente: Apostlen og (4) læsninger fra evangelierne. Desuden anføres i en særskilt spalte, hvilke læsninger fra andre tekstgrupper der findes i pågældende homili.

¹ Gudstjenestekategorierne har på dette tidspunkt måske i et vist omfang været anderledes end de former, der udkrystalliserede sig i den efterfølgende »klassiske« liturgi. Især skal man regne med, at prædikenen indtog en mere central plads end i den »klassiske« liturgi, og at der formentlig har eksisteret en særskilt form for »ordgudstjeneste«. Jfr. her undersøgelsen af ROLF ZERFASS vedr. forholdene i Jerusalem, *Die Schriftlesung im Kathedraaloffizium Jerusalems (Liturgiewissenschaftliche Quellen und Forschungen 48, Münster W. 1968)*.

² Grundlaget for undersøgelsen er en analyse af bibelansværelsen i Severian af Gabala's græske prædikener i en prisopgavebesvarelse ved Aarhus Universitet i 1973. I den sammenhæng blev der udarbejdet et kartotek og et indeks over samtlige bibelcitater og bibelallusioner i de græske homilier.

Læsninger fra Genesis

Homilierne med læsninger (eller prædiketekst) fra Genesis er følgende:

	Genesis	Andre læsninger
De creatione 1 (CPG 4194) ¹	1,1-5 ²	
De creatione 2 (CPG 4194)	1,6	
De creatione 3 (CPG 4194)	1,9-19	Ps. 118,105 / Ps. 140,2
De creatione 4 (CPG 4194)	1,20-26	Ps. 118,105 / Ps 140,2
Ad imaginem (uudgivet)	1,26 ³	
De creatione 5 (CPG 4194)	1,26 + 2,7-25	
Quomodo animam (CPG 4195)	2,7 + 21-22 ⁴	
De creatione 6 (CPG 4194)	3,1-19	
De cherubim (CPG 4232)	3,24 / 6-8 ⁵	Hos. 10,12
De sacrificiis Caini (CPG 4208)	4-6 / ? ⁶	
De Noe et de arca (CPG 4271)	8-9	

Det fremgår af bemærkninger i Severians Genesishomilier, at de er holdt i fastetiden.⁷ Homilierne udgør formentlig alle en sammenhængende serie, hvor der blev prædikeret dagligt.⁸ Noget kunne dog tyde på, at Severian normalt kun har prædikeret over Genesis mandag til fredag.⁹

De 67 Genesis-homilier af Johannes Chrysostomos fra Antiokia i 388 bevidner (sammen med andre kilder), at der allerede i det 4. årh. var en tradition for at læ-

¹ For nærmere oplysninger om homilierne henvises til CPG, samt til efterfølgende bilag med oversigt over de anvendte homilier og den der anførte litteratur.

² Homilierne anføres her (og i de følgende skematiske opstillinger) i rækkefølge efter den bibeltekst, der har været bibellæsning eller prædiketekst. Homilierne De creatione 1-6 samt Quomodo animam udgør en sammenhængende serie, hvor Genesis teksten kun anvendes som prædiketekst, og hvor der ikke er henvises til liturgiske læsninger. Efter min opfattelse tilhører de øvrige fire uudgivne eller kun delvist udgivne homilier sandsynligvis samme serie, men det vil føre for vidt at prøve at dokumentere det i nærværende sammenhæng.

³ Et citat under Severian af Gabala's navn findes i et brev fra pave Hadrian I (772-795) til Karl den Store (jfr. ZELLINGER 1916, s. 37). Ifølge dette brev er homilien holdt på en lørdag.

⁴ Homilien er holdt på den dag, da Adam blev skabt, dvs. en fredag. Jfr. ed. SAVILE 5,648,35-42. Bemærkninger i homiliens indledning kunne tyde på, at den er holdt i første fasteuge, og at den følger efter De creatione 5 eller 4. I håndskrifterne Vindob.theol. gr. 105 og Ambros. gr. 41 findes den efter De creatione 5.

⁵ Prædiketeksten er Gen. 3,24, men der omtales en liturgisk læsning om Noa (Gen. 6-8).

⁶ Homilien er en fortolkning af Gen. 4-6 om Abel og Seth og giganterne. Severian beklager, at læsningerne er løbet fra ham, men meddeler, at han vil behandle historien/teksten i sammenhæng. Der må altså have været en læsning fra et kapitel længere fremme i Genesis. Jfr. indledningen til homilien PG 62,719,1-5.

⁷ Jfr. bl.a. PG 56,432,53-55; PG 56,437,18; PG 56,439,15-16.

⁸ Nærmere dokumentation kan findes hos ZELLINGER 1916, s. 8-9. De creatione 1-6 er hovedsageligt overleveret som en samlet gruppe i håndskrifttraditionen, mens de andre homilier for det meste er overleveret enkeltvis. Så hvis alle homilier stammer fra samme serie, kan serien have omfattet flere homilier, som nu er gået tabt.

⁹ Jfr. analysen af de liturgiske omstændigheder omkring Chrysostomos' Genesis-prædikener hos RAHLFS 1915, s. 117-119.

se Genesis i fastetiden med begyndelse om mandagen i den første fasteuge. Men konklusionen ved Alfred Rahlfs i en gennemgang af de pågældende homiliers liturgiske indplacering er, at prædikanten ikke har været dikteret af de bibelske læsninger, men at omvendt prædikanten har bestemt de bibelske læsninger.¹

Severians Genesis-homilier fra Konstantinopel omkring år 401 bevidner en tilsvarende tradition for at læse Genesis i fastetiden og begynde i den første fasteuge. I de første homilier ser det også ud til, at det er prædikanten, der bestemmer læsningerne; men i de senere homilier bliver det klart, at der har været én på forhånd fastlagt række af lektioner fra Genesis uafhængig af den individuelle prædikant.

I homilien *De cherubim* siger Severian i indledningen, at han ifølge den givne sammenhæng egentlig skulle prædike om Noa (Gen. 6-8), men i homilien giver han i stedet en fortolkning af Gen. 3,24 om keruberne. Dette forekommer at være et relativt klart vidnesbyrd om en fast lektionsrække uafhængig af prædikanten. I den samme gudstjeneste har der tillige været en anden læsning fra Det gamle Testamente, nemlig Hosea 10,12.²

I homilien *De sacrificiis Caini* giver Severian en fortolkning af Gen. 4-6 om Abel og Seth og giganterne, formentlig i fortsættelse af den lige omtalte homili *De cherubim*. Her henviser han igen til en lektion fra Genesis, som er forskellig fra det kapitel, som han fortolker i pågældende homili. Det er ikke klart, hvorfra pågældende lektion er taget, men jeg vil formode, at den stammer fra Gen. 7-8.

Men i den tredje homili *De Noe et arca* handler Genesis-lektionen om Noas befrielse fra syndfloden, og fortolkningen i homilien er for det meste i overensstemmelse med dagens lektion. I homiliens begyndelse siger Severian, at det nu er »midfaste«.³ Denne homili er således efter al sandsynlighed holdt i fjerde fasteuge. Ifølge det byzantinske typikon fra Konstantinopel (10. årh.) er Genesis-lektionen ved Store Vesper om mandagen i fjerde fasteuge Gen. 8,21-9,7 om Noa efter syndfloden.⁴ Denne homili ser således ud til at være et markant eksempel på overensstemmelse mellem perikopevalget i Konstantinopel omkring år 400 og det senere byzantinske lektionar.

Dette konkrete eksempel peger i retning af en bredere overensstemmelse mellem Genesis-lektionerne i Severian af Gabala's homilier og serien af Genesis-lektioner ved Store Vesper i det byzantinske lektionar:

¹ Jfr. RAHLFS 1915, s. 116-122. Den anførte konklusion findes s. 120. Læsningerne bliver bestemt af prædikantens tempo, og Chrysostomos når ikke at blive færdig med Genesis-serien i fastetiden, hvor den egentlig hører hjemme. Derfor afbryder han serien, da det bliver påske, og fortsætter efter pinse.

² Cod. Vat.gr. 559, f. 52r.

³ Cod. Mosq.Synod. 128, f.59v.

⁴ Jfr. MATEOS 1962, s. 40-41. I de fem fasteuger er der ved aftensangen to læsninger: første læsning fra Genesis og anden læsning fra Ordsprogene. Genesis-lektionerne er følgende:

1. uge: ma 1,1-13 / ti 1,14-23 / on 1,24-2,3 / to 2,4-19 / fr 2,20-3,20

2. uge: ma 3,21-4,7 / ti 4,8-15 / on 4,16-26 / to 5,1-24 / fr 5,32-6,8

3. uge: ma 6,9-22 / ti 7,1-5 / on 7,6-9 / to 7,11-8,4 / fr 8,4-21

4. uge: ma 8,21-9,7 / ti 9,8-17 / on 9,18-10,1 / to 10,32-11,9 / fr 12,1-7

5. uge: ma 13,12-18 / ti 15,1-15 / on 17,1-10 / to 18,20-33 / fr 22,1-18

6. uge: ma 27,1-41 / ti 31,3-16 / 43,26-45,16 / to 46,1-7 / fr 49,33-50,26

a) De har begge Genesis-lektioner ved hverdagsgudstjenester i fastetiden sidst på eftermiddagen omkring solnedgang, mandag til fredag.¹

b) Serien af Genesis-lektioner begynder om mandagen i den første fasteuge.

c) Genesis-lektionen er kombineret med en anden læsning fra Det gamle Testamente, men ikke med læsninger fra Det nye Testamente. Det byzantinske lektionar har en lektion fra Proverbia. I Severians homilier er der ikke henvisninger til lektioner fra »apostlen« eller fra evangeliet, men kun henvisninger til to gammeltestamentlige salmer (Ps. 118,105 og 140,2) og en profet (Hos. 10,12).

d) Serien af Genesis-lektioner på hverdagene er blevet afbrudt på lørdagene og søndagene, hvor lektionerne var taget fra Det nye Testamente.²

I sammenligning med disse overensstemmelser mellem Severians Genesis-homilier og det byzantinske lektionar findes der ikke tilsvarende klare eksempler på overensstemmelse med andre kendte perikopesystemer.

Perikopesystemerne med oprindelse i Jerusalem har Genesis-lektioner mandag til torsdag i »Den hellige og store uge« forud for påskesøndag. Denne ordning findes i det gammel-armeniske lektionar,³ i det palæstinensisk-syriske lektionar,⁴ og i det gammel-georgiske lektionar.⁵ Og denne ordning er klart anderledes end ordningen i Severian af Gabala's homilier. Denne familie af lektionarer med oprindelse i Jerusalem har på hverdagene i fastetiden læsninger fra Det gamle Testamente og ingen læsninger fra Det nye Testamente. På dette punkt er der overensstemmelse med Severian af Gabala's Genesis-homilier. Men lektionarerne fra Jerusalem har ikke læsninger fra Genesis, og de to ældste lektionarer har ikke daglige gudstjenester, men kun på nogle ugedage, nemlig onsdag og fredag.

I det nestorianske lektionarsystem finder man også Genesis-lektioner i fastetiden. De begynder også i første fasteuge, og findes desuden i fjerde fasteuge (midfaste) og i syvende uge (den »hellige« uge), samt på alle fredage (eller lørdage)

¹ Af bemærkninger i Chrysostomos' Genesisprædikener fremgår det, at de blev holdt om aftenen, og at der mod slutningen af prædikenen, når det blev mørkt, blev tændt lys i kirken. Det samme gælder sandsynligvis også Severians prædikener, idet Severian i slutningen af *De creatione* 3 pludselig giver sig til at tale om »et lys« og i den forbindelse citerer Ps. 118,105. På samme tilsyneladende uformidlede måde citerer Severian det samme vers mod slutningen af den følgende homili. I samme retning peger en fortolkning af Ps 140,2, der ligeledes optræder i slutningen af *De creatione* 3 og 4.

² I homilien *De Noe et de arca* henvises (f. 61r-v) til homilien *In Non quod volo* (CPG 4203) som værende holdt dagen før. Der er en del, der tyder på, at *De Noe et de arca* er holdt på mandag i fjerde fasteuge. Hvis dette er rigtigt, må *In Non quod volo* være holdt på søndagen mellem 3. og 4. fasteuge. Denne homili er en fortolkning af Rom. 7,9-15, der har været læst op ved gudstjenesten. Og der henvises i homilien til en homili dagen før, som var blevet forsømt til fordel for hestevæddeløb. Denne homili, der altså må være holdt på en lørdag, er blevet identificeret til *In centurionem* (CPG 4230), hvor der prædikeres over dagens læsning: Luk. 7,1-10.

³ Jfr. udgaven i RENOUX 1971, samt en kort introduktion til lektionaret i HOLGER VILLADSEN, *Brugen af Det gamle Testamente i det ældste lektionar fra Jerusalem* (i: *Overleveringen fra Herren*, udg. af Udvalget for Konvent for Kirke og Theologi 1989, s. 35-57).

⁴ Ed. A. SMITH LEWIS, *A Palestinian Syriac Lectionary* (*Studia Sinaitica* 6, London 1897, samt supplement 1907).

⁵ Ed. M. TARŠCHNISCHVILI, *Le Grand Lectionnaire de l'Église de Jérusalem*, tom. I-II (CSCO 188-189 og 204-204, Louvain 1959-60).

og på søndage.¹ Det nestorianske system har endvidere fire læsninger: to fra Det gamle Testamente og to fra Det nye Testamente. I Severians Genesis-homilier har jeg overhovedet ikke kunnet finde spor af nytestamentlige læsninger.

Et andet gammel vidne om et perikopesystem, der minder om det nestorianske system, kan findes i det tidlige syriske lektionar.² Serien af Genesis-lektioner i fastetiden er i hovedtræk identisk med det senere nestorianske system. Antallet af gammeltestamentlige læsninger er større end i det nestorianske system, idet der er tre eller fire gammeltestamentlige læsninger; og det konkrete perikopevalg er anderledes end i det nestorianske system. Hvad der tidligere er anført om forholdet mellem Severians Genesis-homilier og det nestorianske system gælder således også for det tidlige syriske lektionar.

Alt i alt ser det altså ud til, at Severians Genesis-homilier bevidner, at serien af Genesis-lektioner ved Store Vesper i fastetiden i hovedtræk allerede eksisterede i Konstantinopel omkring år 400, samt at hovedstrukturen i perikopesystemet i fastetiden var det samme omkring år 400 som i det senere byzantinske system.

Andre læsninger fra Det gamle Testamente

Homilierne med henvisninger til læsninger og/eller prædiketekster fra Det gamle Testamente - både de klare eksempler og de eventuelle muligheder - er følgende:

	GT iøvrigt	Andre læsninger
In pentecosten (CPG 4211)	Ex. 19 ³	Act. 2 ? / 1. Kor. 12 ?
In cruce (CPG 4213)	Num. 20,11 ²⁴	Matt. 11,2-6
De serpente (CPG 4196)	Ps. 65,4 ⁵	Gal. 3,1 / Matt. 20,18
In theophaniam (CPG 4212)	Ps. 79,2-4 ⁶	(Es. 35,2)
In Ps 95 (CPG 4191)	Ps. 95,1 ⁷	Gal. 4,27 / Joh. 14,6
In Ps 96 (CPG 4190)	Ps. 96,1 ⁸	
De legislatore (CPG 4192)	Ps. 96,1 ¹	Luk. 5,1-11

¹ Jfr. BAUMSTARK 1921, især s. 20; samt ARTHUR JOHN MACLEAN, *East Syrian Daily Offices* (London 1894, især s. 271-272).

² Ed. F.C. BURKITT, *The Early Syriac Lectionary System* (i: *Proceedings of The British Academy* 10, 1921-23, s. 301-339, især s. 307 og 317)

³ Ex. 19 citeres og fortolkes PG 63,934,1-935,16, men det omtales ikke som liturgisk læsning. Act 2 citeres PG 63,934,18-19 og PG 63,935,3-5. 1. Kor. 12 citeres PG 63,935,9-17 og PG 63,936,20-22. Heller ikke de nytestamentlige citater omtales som liturgiske læsninger.

⁴ Citeres COMBEFIS 227,4-7. I afsnittet COMBEFIS 226-234 findes en udførlig redegørelse for Moses' stok som type på Kristi kors.

⁵ PG 59,499,20-23. Severian henviser til, at menigheden lige har hørt, hvad David sagde.

⁶ PG 65,17,21-26. I prædikens indledning siger Severian, at »vi netop har sunget« Ps. 79,4. Prædikenen er en epifaniprædiken holdt om morgenen efter en forudgående vigilie.

⁷ PG 55,619,5-7. I homiliens indledning siger Severian til tilhørerne, at de just har hørt Davids ord og kan se hvordan de »profetiske« ord følger sig til de »evangeliske« ord.

⁸ PG 55,603,13-17 og PG 55,603,45-48. Det anføres to gange overfor tilhørerne, at de har hørt salmen »i dag«. Homilien hører sandsynligvis hjemme i epifanitiden.

De creatione 3 (CPG 4194)	Ps. 118,105 ^{?2}	Gen. 1,9-19
De creatione 4 (CPG 4194)	Ps. 118,105 ^{?3}	Gen. 1,20-26
De creatione 3 (CPG 4194)	Ps. 140,2 ^{?4}	Gen. 1,9-19
De creatione 4 (CPG 4194)	Ps. 140,2 ^{?5}	Gen. 1,20-26
De cherubim (CPG 4232)	Hos. 10,12 ⁶	Gen. 3,24/ Gen 6-8
In theophaniam (CPG 4212)	(Es. 35,2) ⁷	Ps. 79,2-4
De Christo pastore (CPG 4189)	Es. 53,7 ^{?8}	Joh. 10,11-30
In principio (CPG 4210)	(Es. 66,8) ⁹	Joh. 1,1-3 ?

Bortset fra en del henvisninger til liturgisk brug af de gammeltestamentlige salmer har jeg kun fundet klare henvisninger til gammeltestamentlige læsninger i to homilier af Severian af Gabala. Og disse to gammeltestamentlige læsninger var ikke forbundet med nytestamentlige læsninger og var endvidere blevet læst ved gudstjenester uden nadver. Severians homilier ser altså ud til at bevidne, at læsninger fra Det gamle Testamente ikke blev brugt i Konstantinopel ved nadvergudstjenester, men kun ved vigilier og ved hverdagsgudstjenester i fasten.

En klar henvisning til en gammeltestamentlig læsning kan findes i Genesis-homilien *De cherubim*, hvor Severian omtaler en læsning fra Hosea 10,12. Men denne homili hører til serien af Genesis-homilier og er holdt ved en aftengudstjeneste, sandsynligvis en hverdag i tredje fasteuge

Den anden klare henvisning til en gammeltestamentlig læsning findes i homilien *In principio erat Verbum*. Denne homili er en påskehomili, og Severian omtaler her en læsning fra Esajas 66,8. Men denne gammeltestamentlige læsning var formentlig ikke blevet læst ved gudstjenesten, hvor Severian prædikede over Joh. 1,1-3, men ved dåben forud for denne påsegudstjeneste.

Da det er af afgørende betydning for argumentationen, at jeg ikke overser henvisninger til gammeltestamentlige læsninger i Severians homilier, vil jeg også undersøge andre mulige læsninger fra Det gamle Testamente i Severians homilier.

I pinsehomilien *In pentecosten* giver Severian en fortolkning af Ex.19. I den samme homili giver han også en fortolkning af Acta 2 og 1.Kor.12. Der er ikke i

¹ PG 56,402,23-25. Tilhørerne har hørt denne salme »i dag«. Homilien er sandsynligvis holdt kort tid efter In Ps 96 (CPG 4190).

² PG 56,456,7-10. I slutningen af homilien giver Severian sig til forholdsvis uformidlet at tale om et »lys«. Det kan muligvis afspejle en liturgisk anvendelse af salmen som aftensalme.

³ PG 56,470,35-36. Salmen har muligvis været anvendt som aftensalme.

⁴ PG 56,456,10-42. Salmen har muligvis været anvendt som aftensalme.

⁵ PG 56,468,40-469,15. Salmen har muligvis været anvendt som aftensalme.

⁶ Cod. Vatic.gr. 559, f. 52r. I indledningen til homilien siger Severian, at han vil begynde med »den profetiske stemme til i dag«.

⁷ PG 65,24,31-25,5. Es. 35,2 citeres og fortolkes, men omtales ikke som liturgisk læsning.

⁸ PG 52,827,34-37. Der er ikke nogen tvivl om, at der er tale om en liturgisk læsning, idet Severian taler om, at de to oplæsninger stemmer overens. Men mest sandsynligt er citatet ikke taget direkte fra Es. 53,7, men via Act. 8,32. Ordene anføres nemlig som sagt til »eunukken«.

⁹ PG 63,546,3-10. Ordene af Esajas er sagt »i dag« til de nydøbte. Men prædikenen holdes antagelig ved en gudstjeneste efter dåben.

homilien eksplicitte referencer til liturgiske læsninger, men homilien kan måske alligevel være et eksempel på en nadvergudstjeneste med fire læsninger: Ex.19, Acta 2, 1.Kor.12 og en evangelielæsning, som ikke er omtalt. Dette vil i givet fald være et påfaldende eksempel på overensstemmelse med det nestorianske perikopesystem,¹ og denne mulighed fortjener alvorlig overvejelse.²

I homilien *In cruce* henviser Severian til et »profetisk ord i dag«.³ Dette kunne være en liturgisk læsning eller en forudgående homili. Hvis det er en liturgisk læsning, kunne det være Num. 20,11, som Severian refererer til i homiliens begyndelse. I resten af homilien giver Severian en fortolkning af Matt. 11,3ff., som eksplicit er omtalt som liturgisk læsning.⁴ Da der har været en evangelielæsning, har der antagelig også været en apostellæsning, og denne homili kunne således være et eksempel på en gudstjeneste med tre læsninger, hvoraf den første er taget fra Det gamle Testamente. Det forekommer mig dog ikke at være sandsynligt, og jeg formoder i stedet, at bemærkningen i indledningen er en henvisning til en forudgående prædiken.

I homilien til epifani *In theophaniam* giver Severian til sidst en fortolkning af Es. 35,2. Dette afspejler muligvis en liturgisk læsning, idet dette kapitel også findes i det gammel-armeniske lektionar fra Jerusalem som en læsning ved vigilien forud for epifani,⁵ samt i det byzantinske lektionar som en læsning, der foregår samtidigt med »Velsignelsen af vandet« den 5. januar.⁶ I samme homili fortolker Severian den gammeltestamentlige salme 79,2-4, hvorom det siges, at den har været sunget forud for prædiken. Der er altså meget, der tyder på, at denne homili er holdt i forbindelse med vigilien, og at den mulige læsning fra Esajas ikke har været kombineret med læsninger fra Det nye Testamente.

Den sidste homili, hvori jeg har fundet en mulig gammeltestamentlig læsning, er *De Christo pastore et ove*. Denne homili er vigtig i forbindelse med spørgsmålet med perikopesystemet i Konstantinopel, idet Severian eksplicit taler om »dagens to læsninger«⁷. Evangelielæsningen var Joh. 10,11-30⁸, og den første af læsninger kunne muligvis være Es. 53,7, men er mest sandsynligt Acta 8,32, hvor netop dette gammeltestamentlige vers fra Esajas bliver citeret. Denne homili bliver således det klareste og mest direkte vidnesbyrd hos Severian af Gabala om et oprindeligt perikopesystem i Konstantinopel med kun to læsninger ved nadvergudstjenesterne: en »apostel« og evangeliet.

¹ De ikke-evangeliske læsninger i den nestorianske ordning er: Ex. 19,1-9.16-20;20,18 / Act. 2,1-21 / 1. Kor. 12,1-27. Jfr. A. BAUMSTARK 1921, s. 50.

² I indledningen til homilien *In centurionem* (CPG 4230) ser det dog ud til, at Severian giver udtryk for, at det er »kætterne«, der bruger et sådant fireledet perikopesystem. Jfr. ed. AUBINEAU afsnit 2,2-3.

³ Ed. COMBEFIS 224 øverst.

⁴ Ed. COMBEFIS 235,16-27.

⁵ Ed. RENOUX 1971, s. 212-213. Es. 35,3-8 er læsning nr. 8 ved vigilien.

⁶ Ed. MATEOS 1962, tom. I, 182-183. Der læses ved denne lejlighed tre læsninger fra Esajas: 35,1-10 / 55,1-13 / 12,3-6.

⁷ PG 56,827,34-35: ta; ga; r duvo tau'ta sunevdramon shvmeron ajnagnwvsmata

⁸ PG 52,827,34-37 og PG 52,831,47-48.

Der er ikke taget hensyn til de gammeltestamentlige salmer i denne sammenhæng, idet de ser ud til at have deres egen specielle status og ikke kan betragtes som gammeltestamentlige læsninger på samme måde som læsningerne fra loven eller profeterne.

Alt i alt forekommer det begrundet at hævde, at ifølge Severian af Gabala's homilier var gammeltestamentlige læsninger i Konstantinopels liturgi for det meste eller udelukkende begrænset til gudstjenester uden nadver, og samtidig uden nyttestamentlige læsninger.

Læsninger fra Det nye Testamente: Apostlen

I Severian af Gabala's homilier har jeg registreret 8 henvisninger til læsninger fra »apostlen«:

	»Apostlen«	Andre læsninger
In ascensionem (CPG 4187)	(Act. 1,1-10) ¹	Joh. 20,19-29
De Christo pastore (CPG 4189)	Act. 8,32 ²	Joh. 10,11-30
In Non quod volo (CPG 4203)	Rom. 7,9-15 ³	
In filium prodig. (CPG 4200)	2. Kor. 11,3 ⁴	(Luk. 15,11-32) ⁵
De paenitentia (CPG 4186)	2. Kor. 12,21 ⁶	Mark. 2,5
In Matt. 26 (CPG 4215)	Gal. 2,9-10 ⁷	Luk. 11,5-9
De serpente (CPG 4196)	Gal. 3,1 ⁸	Ps. 65,4 / Matt. 20,18

¹ Homilien er holdt to dage efter festen for Kristi himmelfart, formentlig lørdag efter Kristi himmelfart (jfr. PG 52,775), og den indledes med en fortolkning af Joh. 20,19-29, der var blevet læst op før prædikenen. Senere i homilien giver Severian sig til at fortolke Act. 1,1-10, fordi han var blevet forhindret af regnvejr i at holde sin prædiken på selve festen for Kristi himmelfart.

² PG 52,827,34-37. Som tidligere omtalt kunne den læsning også være en gammeltestamentlig læsning fra Es. 53,7; men homiliens kontekst taler for, at der er tale om en nyttestamentlig læsning fra Act. 8,32. Og det er i denne homili, at Severian taler om dagens to læsninger.

³ PG 59,665,11-12. I homiliens indledning omtaler Severian, at der dagen før havde været afholdt gudstjeneste, som var blevet forsømt til fordel for hestevæddeløb. Denne prædiken dagen før er In centurionem (CPG 4230, ed. AUBINEAU 1983; s. 48). Efter at have fremsat nogle bebrejdelser i den anledning giver Severian sig til at fortolke Rom. 7,9-15, der er blevet læst op før prædikenen.

⁴ PG 59,631,75-632,1. Epistelperikopen er blevet læst op »for nylig«. Homilien er holdt ikke lang tid efter epifanifesten; jfr. PG 59,627,1-629,3.

⁵ Evangelielperikopen er ikke samtidig med apostelperikopen, men var blevet læst ved en gudstjeneste én eller flere dage tidligere, jfr. PG 59,629,9-12.

⁶ Henvisningerne til de liturgiske læsninger findes især PG 49,323,8-10 og 22-26. Det sidste sted er ganske vigtigt i denne sammenhæng, idet Severian taler om, at den apostolske læsning »løber sammen med« med evangeliske. Denne passage ser ud til at forudsætte kun to læsninger: apostel og evangelium.

⁷ Ed. ZELLINGER 19,26-29. Severian afslutter prædikenen med at give en parænese i tilknytning til Gal. 2,9-10, der er blevet læst op før prædikenen. Der henvises i homilien til en tidligere homili (jfr. ZELLINGER 20,1-4), som meget sandsynligt er De paenitentia (CPG 4186). Det kunne måske se ud til, at der her er tale om en form for lectio continua i apostel-rækken.

⁸ PG 56,499,35-500,21 og PG 56,501,38-42. Apostellæsningen har også omfattet Gal. 2,19-20 og måske også Gal. 3,13, der bliver udgangspunktet for det følgende afsnit i prædikenen. Severian erklærer, at denne prædikens tema er Jesu Kristi kors. Dette resultat når han frem til ved at se på

Alle disse otte henvisninger, bortset fra én, findes i homilier, hvor der desuden findes henvisning til en evangelielæsning. I to af tilfældene er apostlen og evangeliet dog ikke samtidige. Men jeg har ikke i noget tilfælde fundet spor af læsninger fra Det gamle Testamente.²

Denne observation er ikke et ubestrideligt bevis for, at perikopesystemet i Konstantinopel i 5. århundrede ved nadvergudstjenesterne kun omfattede to nytestamentlige læsninger, »apostlen« og evangeliet, men det er ifølge min vurdering en meget signifikant indikation.

Af de registrerede syv tilfælde, hvor der er en »apostellæsning« og en evangelielæsning, er der to tilfælde, hvor Severian fortolker en perikope én eller flere dage efter den gudstjeneste, hvor pågældende perikope blev oplæst. Det drejer sig om *In ascensionem*, hvor homilien blev holdt to dage efter Kristi Himmelfartsdag, hvor Act. 1,1-10 var blevet læst. Samt om *In filium prodigum*, hvor Severian fortolker Luk. 15,11-32, som var blevet læst ved en gudstjeneste én eller flere dage tidligere. Dette fænomen peger i retning af, at der må have været et relativt fast perikopesystem, hvor perikopevalget var foretaget på forhånd uafhængigt af den aktuelle prædikant og den aktuelle prædiken.

Det kan endvidere konstateres, at læsningerne fra Acta normalt er kombineret med læsninger fra Johannesevangeliet og er placeret i tiden mellem påske og pinse, mens læsninger fra Paulus' breve for det meste er kombineret med læsninger fra de synoptiske evangelier. En undtagelse fra denne hovedregel er homilien *In Psalmum 95*, hvor »apostlen« fra Gal. 4,27 er kombineret med et evangelium fra Johannes (14,6). Denne homili hører hjemme i fastetiden.

Læsninger fra evangelierne

Der er i Severians homilier mange eksplicite henvisninger til liturgiske læsninger fra evangelierne, og derudover andre mulige indirekte spor af evangelielæsninger. Homilierne med læsninger fra evangelierne er følgende:

	Evangelium	Andre læsninger
In crucem (CPG 4213)	Matt. 11,2-63	Num. 20,21 ?4
In Chananaeam (CPG 4202)	Matt. 15,21-28 ⁵	

de forudgående liturgiske læsninger af Matt. 20,18 og Gal. 3,1 og samspillet mellem dem. Denne argumentationsmåde tyder på, at Severian ikke selv har haft med valget af tekster at gøre, men har skullet taget hensyn til et system eller til andres tekstvalg.

¹ PG 55, 622,24-28. Gal. 4,27 var blevet læst op før prædikenen

² Her dog fortsat undtaget den liturgiske brug af de gammeltestamentlige salmer, som formentlig skal betragtes som en gruppe for sig.

³ Ed. COMBEFIS 235.

⁴ Jfr. bemærkningerne i det forudgående afsnit med andre læsninger fra Det gamle Testamente.

⁵ PG 59,653,13-15. Evangeliestykket er blevet læst op før prædikenen. Den sidste del af homilien bruges til at opfylde et tidligere løfte om at fortolke Rom. 9,14-22.

De serpente (CPG 4196)	Matt. 20,18 ¹	Ps. 65,4 / Gal. 3,1
Contra Ioudaeos in serp. (CPG 4207)	Matt. 21,18-32 ²	
In qua potestate (CPG 4193)	Matt. 21,23-27 ³	
In proditionem (CPG 4205)	Matt. 26,17-19 ? ⁴	
De paenitentia (CPG 4186)	Mark. 2,5 ⁵	2. Kor. 12,21
De pace (CPG 4214)	Luk. 2,10 ? ⁶	
De legislatore (CPG 4192)	Luk. 5,1-11 ⁷	Ps. 96,1
In centurionem (CPG 4230)	Luk. 7,1-10 ⁸	
In Matt. 26 (CPG 4215)	Luk. 11,5-9 ⁹	Gal. 2,9-10
In filium prodigum (CPG 4200)	(Luk. 15,11-32) ¹⁰	2. Kor. 11,3
In principio erat verbum (CPG 4210)	Joh. 1,1-3 ? ¹¹	(Dåb forud: Es. 66,8)
De sigillis (CPG 4209)	Joh. 1,14 ? ¹²	
Quomodo scit litteras (CPG 4201)	Joh. 7,14-16 ¹	

¹ PG 56,499,35-500,21. Severian anfører, at menigheden i dag har hørt disse ord af Herren, og at »apostlen« følger frelserens stemme. Homilien er antagelig holdt dagen efter In qua potestate (CPG 4193). Jfr. ZELLINGER 1926, s. 31-33.

² PG 61,793,17-27 og PG 61,798,21-25. Før prædikenen er Matt. 21,18-32 blevet læst op, og prædikenen kan i hovedtræk betragtes som en fortolkning af denne tekst. Det fremgår endvidere af indledningen til homilien, at Matt. 20,1-16 havde været evangelieperikope dagen før. Jfr. PG 61,793,23-27.

³ PG 56,411,22-412,3. Af indledningen til homilien fremgår det, at Matt. 21,23,27 er blevet læst op før prædikenen. Teksten anvendes også som prædiketekst.

⁴ Det fremgår af Severians indledende bemærkninger i homilien, at den er holdt om aftenen en Skærtorsdag; se PG 59,715,9-20. Der er tidligere i gudstjenesten blevet holdt en prædiken over korset; men denne prædiken blev afbrudt af evangelielæsningen. Teksterne, der fortolkes, er Joh. 13,1-15 og Matt. 26,17-19; men det fremgår ikke, om teksterne tillige har været liturgisk læsning.

⁵ PG 49,323,22-27. Forud for homilien er foregået oplæsning af en epistel og et evangelium. Homilien er ikke en fortolkning af nogen af disse læsninger, men muligvis er prædikens tema fastlagt på grundlag af de liturgiske læsninger.

⁶ Ed. PAPADOPOULOS-KERAMEUS, s. 25. Severian tager i prædikenen udgangspunkt i Luk. 2,10. Prædikenen er imidlertid holdt som en forsoningsprædiken i sommeren 401 som en foreløbig afslutning på striden med Chrysostomos, og teksten er sandsynligvis valgt af Severian til lejligheden.

⁷ PG 56,398,43-400,12, især sp. 399,1-2. I forbindelse med referatet af bibelteksten taler Severian om, at Peters garn blev sænket ned »i dag«, og det hænger sandsynligvis sammen med en forudgående liturgisk læsning.

⁸ Ed. AUBINEAU, afsnit 1,9-11. I homiliens indledning citerer Severian Luk. 7,9, som er blevet læst »i dag«. I homiliens andet afsnit (2,2-3) taler Severian iøvrigt om, at kætterne læser både fra loven og profeterne og evangelierne og apostlene. Det lader altså til, at Severian opfatter et fireledet perikopesystem med samtidige læsninger fra både Det nye Testamente og Det gamle Testamente som karakteristisk for visse kætterske grupper.

⁹ Ed. MARTIN 315,17-30. Severian indleder homilien med at fortolke dagens tekst, Luk. 11,5-9, der er blevet læst op før prædikenen.

¹⁰ Evangelieperikopen er ikke samtidig med apostelperikopen, men er blevet læst ved en gudstjeneste én eller flere dage i tidligere, jfr. PG 59,629, 9-12.

¹¹ Joh. 1,1-3 er prædiketekst ved denne påskegudstjeneste, men anføres ikke direkte som liturgisk læsning.

¹² Joh. 1,14 anvendes som prædiketekst i homiliens sidste del, PG 63,541,56-544,23, men omtales ikke som liturgisk læsning.

Contra Ioudaeos et Graecos (uudg.)	Joh. 7,37ff. ²	
De Christo pastore et ove (CPG 4189)	Joh. 10,11-30 ³	Act. 8,32
In proditionem (CPG 4205)	Joh. 13,1-15 ⁴	
In Ps 95 (CPG 4191)	Joh. 14,6 ⁵	Ps. 95,1 / Gal. 4,27
In ascensionem (CPG 4187)	Joh. 20,19-29 ⁶	(Act. 1,1-10)

Som det fremgår af oversigten er evangelielæsningerne i flere tilfælde kombineret med læsninger fra »apostlen«. ⁷ Men de er ikke i noget tilfælde kombineret med sikre og klare eksempler på gammeltestamentlige læsninger. ⁸ Jeg har kun fundet tre mulige eksempler på eventuelle gammeltestamentlige læsninger, og de er så problematiske, at det forekommer berettiget at udelukke dem. ⁹ Mange af henvisningerne til evangelielæsninger står alene uden henvisninger til andre liturgiske læsninger i samme gudstjeneste.

Vurderet som helhed forekommer det berettiget at hævde ud fra analysen af Severian af Gabala's prædikener, at evangelielæsninger i det tidlige perikopesystem i Konstantinopel (i 5. årh.) kun var kombineret med en anden læsning fra »apostlen« og ikke med nogen gammeltestamentlig læsning.

I nogle af homilierne er der henvisninger til en evangelielæsning dagen før, og det forekommer sandsynligt, at homilierne med evangelielæsninger for det meste udgør par på to på hinanden følgende dage: nemlig lørdag og søndag. ¹⁰ Den samme perikopestruktur findes i det byzantinske lektionar.

Yderligere ligheder med kendte lektionarsystemer ville være mest signifikante, hvis de kunne findes i de homilier, hvor Severian i samme homili omtaler både dagens apostellæsning og dagens evangelielæsning. Men sådanne overensstemmelser er det ikke lykkedes at finde.

Vurderet ud fra indre kriterier og den relative kronologi mellem homilierne tilhører evangelielæsningerne fra Johannesevangeliet for det meste tiden mellem påske og pinse. Det er sandsynligt, at Joh. 1,1-17 er evangelie-læsning til påske-

¹ PG 59,643,9-12. Joh. 7,15 er blevet læst op før prædikenen.

² I den maskinskrevne udgave ved R.F. Regtuit findes Joh. 7,37 som liturgisk læsning linje 34-36. Den første halvdel af homilien er en fortolkning af Joh. 7,37-8,12.

³ PG 52,827,34-37 og PG 52,831,47-48.

⁴ Jfr. bemærkningerne i noten til Matt. 26,17-19.

⁵ PG 55,621,50-52. Joh. 14,6 omtales som dagens læsning.

⁶ Se især PG 52,775,37-43. Homilien er holdt to dage efter Kristi Himmelfartsdag, og dagens evangelium er Joh. 20,19-29. Act. 1,1-10 er ikke liturgisk læsning til denne dag, men til Kristi Himmelfartsdag.

⁷ Jfr. foregående afsnit om »Læsninger fra Det nye Testamente: Apostlen«.

⁸ Igen med undtagelse af de gammeltestamentlige salmer.

⁹ In cruce (CPG 4213) med en mulig læsning fra Num. 20,21. In principio erat verbum (CPG 4210), hvor Es. 66,8 blev læst i forbindelse med en forudgående dåb. Og De Christo pastore et ove (CPG 4189), hvor læsningen fra Act. 8,32 i stedet kunne være en læsning fra Es. 53,7. Homilierne er nærmere omtalt i afsnittet om »Andre læsninger fra Det gamle Testamente«.

¹⁰ Dagen før De paenitentia (CPG 4186) havde Severian holdt en prædiken om »omvendelse«. De serpente (CPG 4196) er holdt dagen efter In qua potestate (CPG 4193). Dagen før Contra Ioudaeos (CPG 4107) var Matt. 20,1-16 blevet læst op ved en gudstjeneste. In centurionem (CPG 4230) er holdt dagen før In Non quod volo (CPG 4203).

søndag, sådan som det også er tilfældet i det senere byzantinske lektionar. Også for nogle af de andre læsninger fra Johannesevangeliet er der muligvis overensstemmelse med det byzantinske lektionar for tiden mellem påske og pinse.

Vedrørende evangelielæsninger fra de synoptiske evangelier er det ikke lykkedes at finde overensstemmelser mellem Severian af Gabala's homilier og det byzantinske lektionar. Men det vil måske være muligt ud fra den indre relative kronologi mellem homilierne at rekonstruere fragmenter af det tidlige lektionar for Konstantinopel.

Afslutning

Severian af Gabala's homilier, der er holdt i Konstantinopel omkring år 400, indeholder væsentlige og overraskende mange nye informationer om det tidlige perikopesystem i Konstantinopel. Der ser ud til at være langt større kontinuitet mellem det ældre system og det senere byzantinske system end hidtil antaget; og den almindelige antagelse af, at det oprindelige perikopesystem indeholdt tre læsninger med en indledende gammeltestamentlig læsning kan næppe opretholdes. Ligesom i det senere byzantinske system har der været mange gammeltestamentlige læsninger, men de har været brugt ved vigilier og ved hverdagsgudstjenester.

Hermed er ikke taget stilling til de kilder, man almindeligvis henholder sig til, når man skal beskrive det tidlige perikopesystem. På dette punkt henvises til A.G. Martimort, som har anfægtet bærekraften i de almindeligt anvendte kilder. Og hvad jeg har gjort, er at prøve at inddrage en ny og i denne sammenhæng hidtil ubrugt kilde, som i overraskende høj grad har bekræftet Martimorts skepsis over for den almindelige opfattelse vedrørende det ældre perikopesystem i Konstantinopel.

Bilag: Oversigt over de anvendte homilier af Severian af Gabala.

Da bestræbelserne på at identificere homilier af Severian af Gabala stadig pågår, og der endnu er mange uafklarede spørgsmål, har jeg skønnet det nødvendigt som bilag at tilføje en liste over de homilier, som er anvendt i denne analyse af perikopesystemet i Konstantinopel. Listen svarer i hovedtræk til fortegnelsen i CPG, og homilierne anføres så vidt muligt i samme rækkefølge som i CPG. Der er i listen anført korte oplysninger om liturgiske læsninger og prædiketekster. Yderligere litteratur om de enkelte homilier er anført i CPG.

- CPG 4185: De fide et lege. Ed. PG 48,1081-1088.
Ingen henvisninger til læsninger.
- CPG 4186: De paenitentia. Ed. PG 49,323-336.
Læsninger: 2. Kor. 12,21 / Mark. 2,5
- CPG 4187: In ascensionem. Ed. PG 52,773-792.
Læsninger: (Act. 1,1-10) / Joh. 20,19-29. Homilien er holdt 2 dage efter Kristi Himmelfartsdag, hvor Act. 1,1-10 var blevet læst.
- CPG 4188: De spiritu sancto. Ed. PG 52,813-826.
Ingen henvisninger til læsninger. Prædikenen er holdt 2. pinsedag.
- CPG 4189: De Christo pastore et ove. Ed. PG 52,827-836.
Læsninger: Act. 8,32 / Joh. 10,11-30.
- CPG 4190: In Ps 96. Ed. PG 55,603-612.
Læsninger: Ps. 96,1.
- CPG 4191: In Ps 95. Ed. PG 55,619-630.
Læsninger: Ps. 95,1 / Gal. 4,27 / Joh. 14,6.
- CPG 4192: De legislatore. Ed. PG 56,397-410.
Læsninger: Ps. 96,1 / Luk. 5,1-11.
- CPG 4193: In qua potestate. Ed. PG 56,411-428.
Læsning: Matt. 21,23-27.
- CPG 4194: De creatione 1-6. Ed. PG 56,429-500.
Tekst: Gen. 1,1-3,19. Desuden henvisning til Ps. 118,105 og 140,2.
- CPG 4195: Quomodo animam. Ed. Savile 5 (Eton 1612), 648-653.
Tekst: Gen. 2,7 + 21-22.
- CPG 4196: De serpente. Ed. PG 56,499-516.
Læsninger: Ps. 65,4 / Gal. 3,1 / Matt. 20,18.
- CPG 4197: De imagine. Ed. PG 56,522-526.
Ingen klare henvisninger til læsninger. Måske er Ps. 92 prædiketekst.
- CPG 4198: In Pone manum. Ed. PG 56,553-526.
Ingen klare henvisninger til læsninger. Måske er Joh. 14,8-10 prædiketekst.
- CPG 4200: In filium prodigum. Ed. PG 59,627-636.
Læsninger: 2. Kor. 11,3 / (Luk. 15,11-32). Prædiketeksten er Luk. 15,11-32, der var læsetekst ved en gudstjeneste én eller flere dage tidligere.
- CPG 4201: In Quomodo scit litteras. Ed. PG 59,643-652.
Læsning: Joh. 7,14-16.
- CPG 4202: In Chananaeam. Ed. PG 59,653-664.
Læsning: Matt. 15,21-28. Der gives desuden en fortolkning af Rom. 9,14-22; men jeg tror ikke, at den skal medtages?
- CPG 4203: In Non quod volo. Ed. PG 59,663-674.
Læsning: Rom. 7,9-15.
- CPG 4204: In incarnationem. Ed. PG 59,687-700.

Ingen klare henvisninger til læsninger. Der henvises til en forudgående epifani-prædiken.

CPG 4205: *In proditionem*. Ed. PG 59,713-720.

Ingen klare henvisninger til læsninger. Prædiken til Skærtorsdag med Joh. 13,1-15 og Matt. 26,17-19 som prædiketekster.

CPG 4206: *De fide*. Ed. PG 60,767-772.

Der er en henvisning til dagens evangelium, men det fremgår ikke, hvilken tekst det drejer sig om.

CPG 4207: *Contra Ioudaeos in serpentem aeneum*. Ed. PG 61,793-802.

Læsning: Matt. 21,18-32. Den foregående dags evangelium var Matt. 20,1-16, der fortolkes til indledning.

CPG 4208: *De sacrificiis Caini*. Ed. PG 62,719-722.

Der omtales en læsning, som formentlig er fra Gen. 7-8. Som prædiketekst anvendes Gen. 4-6.

Der er kun udgivet en lille del af homilien. Jeg har også benyttet den uudgivne del i cod. Vindobonensis theol. gr. 64, ff. 98-113.

CPG 4209: *De sigillis*. Ed. PG 63,531-544.

Ingen klare henvisninger til læsninger. Muligvis er Joh. 1,14 prædiketekst.

CPG 4210: *In principio erat verbum*. Ed. PG 63,543-550.

Prædiketekst: Joh. 1,1-3. Forud for gudstjenesten havde der været dåb, og her var blevet læst Es. 66,8.

CPG 4211: *In pentecosten*. Ed. PG 63,933-938.

Ingen klare henvisninger til læsninger. Det er en pinsehomili med fortolkning af Ex. 19, Acta 2 og 1. Kor. 12.

CPG 4212: *In theophaniam*. Ed. PG 65,15-26.

Læsning: Ps. 79,2-4. Som prædiketekst anvendes desuden Es. 35,2.

CPG 4213: *In cruce*. Ed. Combefis (Paris 1656), 221-282.

Læsning: Matt. 11,3ff. Desuden henvises der muligvis også til Num. 20,11 som læsetekst.

CPG 4214: *De pace*. Ed. Papadopoulos-Kerameus (Petersborg 1891), 15-26.

Der er ingen henvisninger til læsninger. Prædiketeksten er muligvis Luk. 2,10.

CPG 4215: *In Matt. 26*. Ed. Martin (1935), 311-321 og Zellinger (1926), 9-21.

Læsninger: Gal. 2,9-10 / Luk. 11,5-9.

CPG 4230: *In centurionem*. Ed. M. Aubineau (1983).

M. Aubineau (ed.): *En traite inédit de christologie de Sévérien de Gabala (= Cahiers d'Orientalisme 5)*, Genève 1983.

Læsning: Luk. 11,5-9.

CPG 4232: *De cherubim*. Hovedsagelig udgivet.

Inc.: JJH me:n tw'n prohgoumevwn ajkolouqiva. Et fragment af homilien findes udgivet af K.I. Dyobouniotes (1914), 144-148. Fragmentet findes i CPG registreret under nr. 4217 med oplysning om udførlig titel; men fragmentet udgør en del af den homili, der er registreret under nr. 4232. Homilien i sin helhed findes i cod. Vatic. gr. 559, ff. 51v-58v. Dette håndskrift er benyttet ved undersøgelsen.

Læsninger: Gen. 6-8 / Hos. 10,12. Prædiketekst er Gen. 3,24.

CPG 4271: *De Noe et de arca*. Udgivet homili.

Inc.: Nu'n hJmi'n hJ aJgiwtavth nhsteiva. Homilien findes i håndskrifterne cod. Mosq. Bibl. Synod. 128 (Vlad. 159), ff. 59v-62v og cod. Athon. Stauron. 6, ff. 442v-448. Disse håndskrifter er benyttet ved undersøgelsen.

Læsninger: Gen. 8-9.

Ad imaginem. Udgivet homili, ikke registreret i CPG.

Inc.: Prwvhn hJmi'n oJ lovgo". Homilien findes i sin helhed kun i et enkelt håndskrift: cod. Paris. gr. 758, ff. 45-52v. Dette håndskrift er benyttet ved undersøgelsen.

Prædiketekst: Gen. 1,26.

Contra Ioudaeos et Graecos. Homilien er ikke registreret i CPG.

Inc.: Pavlin ΔΙουδαι>kh; kakiva. Homilien er udgivet i en maskinskrevet disputats af R.F. Regtuit fra Vrije Universiteit, Amsterdam 1987.

Læsning: Joh. 7,37ff.

Ovenstående liste er ikke nogen komplet fortegnelse over homilier af Severian af Gabala. Der er yderligere homilier, som jeg af praktiske grunde ikke har inddraget i undersøgelsen, herunder især homilier på orientalske sprog, og andre homilier, hvor jeg ikke er sikker på forfatterskabet.

Vedr. forfatterskabet som sådan kan især henvises til Zellinger 1916; Zellinger 1926; B. Marx, »Severiana unter den Spuria Chrysostomi bei Montfaucon-Migne« (i: *Orientalia Christiana Periodica* 5 (1939), 281-367); Hans Dietrich Altendorf, *Untersuchungen zu Severian von Gabala* (Diss., maskinskrevet. Tübingen 1957); J.A. de Aldama, *Repertorium pseudochrysostomicum* (Documents, études et répertoires publiés par l'Institut de Recherche et d'Histoire des Textes 10, Paris 1965); Henning J. Lehmann, *Per Piscatores. Studies in the Armenian version of a collection of homilies by Eusebius of Emesa and Severian of Gabala* (Århus 1975); C. Datema, »Towards a Critical Edition of the Greek Homilies of Severian of Gabala« (i: *Orientalia Lovaniensia Periodica* 19, 1988, s. 107-115) og Sever J. Voicu s.v. »Sévérien de Gabala« (i: *Dictionnaire de Spiritualité* 14, Paris 1989, sp. 752-763).

Specielle forkortelser

AUBINEAU 1983 = MICHEL AUBINEAU, *Un traité inédit de christologie de Sévérien de Gabala* (Cahiers d'Orientalisme 5, Genève 1983, især s. 11-17).

BAUMSTARK 1921 = ANTON BAUMSTARK, *Nichtevangelische syrische Perikopenordnungen des ersten Jahrtausends* (Liturgiegeschichtliche Forschungen 3, Münster in Westf. 1921).

BRIGHTMAN 1896 = F.E. BRIGHTMAN, *Liturgies Eastern and Western*, vol. I, Eastern Liturgies (Oxford 1896).

CPG = MAURITIUS GEERARD, *Clavis Patrum Graecorum*. Vol. II, Ab Athanasio ad Chrysostomum (Corpus Christianorum, Turnhout 1974).

MATEOS 1962 = JUAN MATEOS (ed.): *Le Typicon de la Grande Église. Ms. Saint-Croix no 40, Xe siècle*. Tome I-II (Orientalia Christiana Analecta 165-166, Roma 1962-1963).

RAHLFS 1915 = ALFRED RAHLFS, *Die alttestamentlichen Lektionen der griechischen Kirche* (i: Nachrichten von der Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen, Phil.-hist. Klasse 1915, s. 28-136).

Renoux 1971 = A. RENOUX, *Le Codex arménien Jérusalem 121* (Patrologia Orientalis 35, Fasc. 1 og 36, Fasc. 2, Turnhout 1969-71).

ZELLINGER 1916 = JOHANNES ZELLINGER, *Die Genesisbomilien des Bischofs Severian von Gabala* (Alttestamentliche Abhandlungen 7,1, Münster i.W. 1916).

ZELLINGER 1926 = JOHANNES ZELLINGER, *Studien zu Severian von Gabala* (Münsterische Beiträge zur Theologie 8, Münster i.W. 1926).